

LOKALNE
HISTORIE

podziel
się

KTW_
GZM_
2029

Podziel się.
Narzędziownik

1. Pierwsze kroki

Oddajemy w Wasze ręce *Narzędziownik*, w którym dzielimy się doświadczeniami związanymi z organizacją spacerów partycypacyjnych oraz spotkań wydobywczych w dzielnicach Katowic i innych metropolitalnych miast. Przygotowaliśmy zestaw wskazówek, pomocnych w pracy nad projektami służącymi budowaniu relacji ze społecznością lokalną i w planowaniu działań, które korzystają z potencjału lokalnego dziedzictwa kulturowego.

Na kolejnych stronach znajdziecie informacje o projekcie *Podziel się*. Opowiemy o kulisach powstania tej inicjatywy, wytłumaczymy, dlaczego zaczęliśmy spacerować, podzielimy się celami związanymi ze staraniami o Europejską Stolicę Kultury 2029. Przedstawimy też, na czym zależy nam najbardziej, niezależnie od wyniku konkursu ESK.

Jesteście osobami pracującymi w instytucjach kultury, animatorkami i edukatorami, studentkami i studentami kierunków humanistycznych lub społecznych? A może działacie w lokalnym stowarzyszeniu i szukacie nowych rozwiązań czy inspiracji? Jeżeli tak, *Narzędziownik* jest dla Was. Odpowiedzi, w czym konkretnie może być pomocny, znajdziecie w kolejnej sekcji. Opisujemy w niej możliwe zastosowania przygotowanej przez nas formuły oraz wskazujemy płynące z niej korzyści. Jednak to Wy najlepiej znacie miejsca, w których pracujecie, zatem wierzymy, że nasze wskazówki będą tylko punktem wyjścia do twórczych modyfikacji i szukania najlepszej ścieżki działania.

Najważniejsza część *Narzędziownika* to *Karty narzędzi*, przygotowane w taki sposób, by przyjaźnie prowadziły przez proces przygotowywania wydarzenia, a jednocześnie dawały swobodę działania. Staraliśmy się wzbogacić je o pragmatyczne wskazówki oraz wzory dokumentów, które mogą usprawnić organizację. Jesteśmy otwarci na Wasze uwagi i liczymy, że wspólnie uda nam się wypracować więcej narzędzi, służących pracy z mieszkańcami Katowic i Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii oraz ich lokalnym dziedzictwem.

2. Poznajmy się lepiej

Nazywamy się Katowice Miasto Ogrodów – Instytucja Kultury im. Krystyny Bochenek. Wspieramy i organizujemy wydarzenia kulturalne w Katowicach (takie jak Ars Independent Festival). Zdobyliśmy dla Katowic tytuł Miasta Muzyki UNESCO, realizujemy program członkostwa w Sieci Miast Kreatywnych. Przyjęliśmy model instytucji otwartej, która stawia sobie za cel pełnienie funkcji zwornika pomiędzy środowiskami twórczymi, aktywistami miejskimi, organizacjami pozarządowymi działającymi w sferze kultury, odbiorcami dóbr kultury a środowiskiem międzynarodowym.

Ważne jest dla nas działanie w zgodzie z zasadą partycypacji i subsydiarności. To znaczy, że staramy się słuchać mieszkańców i wspólnie z nimi tworzyć nowe przestrzenie uczestnictwa w kulturze. Staramy się wzmacniać potencjał lokalnych środowisk, wspieramy działania na rzecz życia kulturalnego miasta i Metropolii.

Działania artystyczne i edukacyjne są dla nas ścieżką do osiągnięcia celów społecznych. Zależy nam na zwiększeniu spójności naszych wspólnot, przeciwdziałaniu wykluczeniu i poczuciu alienacji oraz tworzeniu zrównoważonych sąsiedztw w mieście przygotowanym na wyzwania przyszłości.

3. O co gramy?

Narzędziownik, który właśnie oglądacie, niezależnie od efektu starań o Europejską Stolicę Kultury 2029 (ESK), był wpisany w proces. Skupiamy się bowiem nie tylko na tworzeniu pomysłów i koncepcji, ale również działamy, prowadzimy badania, spacerujemy, rozmawiamy, zbieramy doświadczenia i chcemy się nimi dzielić z nadzieją, że mogą być pomocne w realizacji oraz dopracowaniu Waszych własnych pomysłów.

Dlaczego starania o Europejską Stolicę Kultury są dla nas tak ważne? Ponieważ Katowice i Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia wierzą, że ubieganie się o tytuł ESK zmieni zasady gry.

Po pierwsze: inwestowanie w ludzi

Tradycje przemysłowe w Katowicach oraz regionie zawsze były tworzone przez silne społeczności lokalne. Jednak w ciągu ostatnich trzydziestu lat wiele z nich rozpadło się pod wpływem zmian gospodarczych oraz społecznych. Polacy i Polki znajdują się u dołu europejskich rankingów zaufania społecznego. Zmiana tej tendencji – w całej tkance społecznej, a także w poszczególnych społecznościach – stanowi dla nas priorytet. Chcemy powrotu do więzi, które budują silne, odporne wspólnoty.

Po drugie: wyjście ze stref

Wielu naszych rodaków i rodaczek nie wierzy w możliwości kultury. Jej świątynie – sale koncertowe, teatry, muzea są ważne, ale czy w pełni zaspokajają ludzką potrzebę kreatywnego wyrażania siebie? Chcemy budować mosty między strefami kultury a otaczającymi je dzielnicami. Dla nas podstawową funkcją kultury jest tworzenie więzi w zrozumiałych dla wszystkich kontekstach i świecie wartości. Chcemy, by działaniom kulturalnym towarzyszyły poczucie zabawy, wolności oraz możliwości swobodnego wyrażania emocji.

Po trzecie: pokazanie nowego dziecka Europy

Wiekowo Katowice – miasto zaledwie 150-letnie – wciąż pozostają dzieckiem. Wyrosły z ciężkiego przemysłu, a obecnie są sercem jedynej organizacji metropolitalnej w Polsce, składającej się z czterdziestu jeden gmin i miast Górnego Śląska oraz Zagłębia. Co jednak o tej historycznie i kulturowo bogatej oraz zróżnicowanej części Europy wiedzą nasi sąsiedzi? Mamy poczucie, że dzieje Katowic, Śląska i Zagłębia nie zostały jeszcze dostatecznie opowiedziane, mimo że są losami Europy w pigułce.

Po czwarte: poszukiwanie celu

Poprzemysłowy Śląsk i Zagłębie redefiniują tożsamość. Wierzimy, że Europejska Stolica Kultury pozwoli rozwinąć ekosystem kulturalny w pięciu podregionach Metropolii. W obliczu nasilających się problemów geopolitycznych, zmian klimatycznych oraz zmniejszającej się popularności demokratycznego modelu na świecie potrzebujemy nowych metod odnajdywania równowagi w naszych społecznościach.

Najważniejsze: po prostu lepiej być razem

By zrealizować naszą wizję kultury na poziomie społeczności lokalnych, musimy współdziałać na zasadach prawdziwego partnerstwa, zarówno z mieszkańcami, jak też partnerami krajowymi i międzynarodowymi. Dlatego przeprowadziliśmy kompleksowe badania potrzeb i preferencji kulturalnych mieszkańców Metropolii. Zakres tego projektu nie ma sobie równych w całym kraju.

Wierzimy, że ESK stanie się punktem zwrotnym na drodze do budowania odnowionej tożsamości metropolitalnej oraz ożywionego poczucia wspólnoty i celu. Nie istnieje lepsza platforma do integracji ludzi niż kultura. To prawdziwy „game changer” dla miasta opartego na zabawie i wyobraźni.

4. Podziel się. Lokalne historie

Podziel się to szereg działań zachęcających do poznawania najbliższej okolicy, a także do bezinteresownej wymiany wiedzy na temat jej dziedzictwa kulturowego. Projekt w wersji pilotażowej realizujemy w najbliższym dla nas otoczeniu, czyli w Katowicach, Chorzowie i Radzionkowie. W trakcie spacerów po kolejnych dzielnicach tworzymy przestrzeń do dzielenia się opowieściami, wrażeniami, emocjami i pomysłami. Lokalni przewodnicy, wspierani przez pracowników instytucji Katowice Miasto Ogrodów, inicjują rozmowę z mieszkańcami o ich miejscu życia, przebiegającą w najdogodniejszy dla nich sposób. Mieszkańcy również dzielą się historiami o przeszłości dzielnicy, odtwarzając i wspomagając często zerwaną i poszarpaną pamięć miejsca.

Spacery są okazją do spotkania i sposobem na nawiązanie więzi sąsiedzkich wewnątrz i pomiędzy dzielnicami. To także forma konsultacji, w trakcie których uważnie słuchamy, w jaki sposób mieszkańcy chcą włączyć się do działań na rzecz dzielnicy. Staramy się też lepiej poznać lokalne dziedzictwo – zwłaszcza to, które wywołuje duże emocje, tworząc zworniki społeczności lokalnej. Wymiana opowieści za opowieść pozwala kolektywnie przemyśleć sposoby samookreślenia się mieszkańców, przedyskutować lokalne bolączki związane z uczestnictwem w kulturze oraz odnaleźć nowe pola dla międzydzielnicowej współpracy. Ponadto tworzymy wielopokoleniową grupę dzielnicowych przewodników, z którymi chcemy współpracować w przyszłości.

Do tej pory spacerowaliśmy i rozmawialiśmy w Giszowcu, Szopienicach, Nikiszowcu, Dąbrówce Małej, Załężu, Dąbie, Ligocie, Józefowcu Wełnowcu, Murckach, Osiedlu Tysiąclecia, Osiedlu Paderewskiego, Piotrowicach-Ochojcu, Kostuchnie, Podlesiu, Koszutce, Zawodziu, Brynowie (Osiedle Zgrzebnioka i obrzeża historyczne dzisiejszej dzielnicy), Bogucicach oraz Śródmieściu. Ruszyliśmy też do Chorzowa (Chorzów Stary, Chorzów II, Śródmieście – Centrum i Chorzów Batory) i Radzionkowa.

5. Ciąg dalszy nastąpi!

Dzięki rozmowom towarzyszącym spacerom zyskaliśmy nowe spojrzenie na kwestie dziedzictwa lokalnego i zdecydowaliśmy się na realizację kolejnych działań, które sprzyjają uważnemu spojrzeniu na miasto. Pracujemy z dziećmi i młodzieżą w ramach projektu *Chodź za mną. Przewodnik po miejscach ważnych*, w którym oddajemy głos młodym mieszkańcom Katowic z dzielnicy Szopienice i pozwalamy im opowiedzieć o przestrzeniach, które są dla nich znaczące oraz istotne. To okazja do wymiany umiejętności i wiedzy, pozwalających spojrzeć na dzielnicę przez pryzmat doświadczeń i potrzeb młodych mieszkańców oraz do opracowania narzędzi służących wdrażaniu podobnych działań na obszarze Metropolii. Organizujemy także *Kluchy* – spotkania dla seniorów, w trakcie których zachęcamy do rozmowy o przeszłości i teraźniejszości dzielnicy. Tworzymy miejsca gościnnych spotkań, otwarte na doświadczenie starszych pokoleń, a jednocześnie sami, dzięki formule warsztatów wydobywczych, pogłębiamy wiedzę o specyfice poszczególnych dzielnic.

Podziel się to jednak nie tylko spotkania umożliwiające twórczą wymianę historii i odpowiedzialną rozmowę o sąsiedztwie, ale także praca wydawnicza. Wspólnie z lokalnymi przewodnikami i mieszkańcami opracowujemy cykl mikrowycieczek w formie broszur. Ich tematyka wyłania się z wcześniejszych rozmów i ma pokazać nowe oblicze Katowic, powiązane z ważnymi dla mieszkańców tematami, a także oferować alternatywę dla dotychczasowych szlaków turystycznych. *Przewodnik po miejscach ważnych* to włączenie we współtworzenie narracji o mieście młodszych mieszkańców. *Miasto od podwórka* uzupełni ten zestaw o zeszyt ćwiczeń dla najmłodszych mieszkańców, zachęcający do samodzielnego i uważnego poznawania najbliższej okolicy. Publikacja ma pobudzać ciekawość oraz motywować do poszerzania wiedzy na temat swojego sąsiedztwa, a także kształtować poczucie współodpowiedzialności.

Wszystkie opisane powyżej działania to dla nas złożone procesy, w trakcie których, dzięki rozmowie z mieszkańcami oraz związanej z nią wymianie doświadczeń, testujemy i wprowadzamy nowe rozwiązania. Warto podkreślić, że w 2024 roku realizację projektu poszerzamy o kolejne miasta – wielodzielnicowy Chorzów oraz mniejszy obszarowo Radzionków. Dzięki realizacji spacerów na terenie Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii pragniemy propagować ideę partycypacyjnego poznawania lokalnego dziedzictwa, wzmacniając poczucie sprawczości mieszkańców oraz zacieśniając sieć współpracy pomiędzy lokalnymi instytucjami kultury.

Gramy wszyscy do jednej bramki!

6. W czym możemy pomóc?

Nasz *Narzędziownik* może się Wam przydać, kiedy:

- chcecie zorganizować wycieczkę, spacer, oprowadzanie po okolicy, ale nie jesteście pewni, jak zacząć;
- chcecie w przyszłości stworzyć otwarte na opowieści mieszkańców ścieżki zwiedzania po okolicy;
- zastanawiacie się nad stworzeniem przewodnika i chcecie przedyskutować pojawiające się pomysły;
- planujecie stworzyć wydarzenie integrujące mieszkańców poszczególnych dzielnic Waszego miasta, które nie wymagałoby czasochłonnych przygotowań;
- myślicie o wygenerowaniu czasu i przestrzeni do sąsiedzkich spotkań, dających szansę na spotkania towarzyskie, które skupiają się wokół troski o najbliższą okolicę i jej historię;
- szukacie sposobu na przeprowadzenie konsultacji z mieszkańcami w różnym wieku w niezobowiązującej formule, z której wszyscy będą czerpać przyjemność;
- zastanawiacie się, jak połączyć proste badania, przynoszące wiedzę przydatną w Waszej pracy i projektach, z nowymi działaniami animacyjnymi;
- myślicie o rozpoczęciu procesu tworzenia archiwum społecznego i szukacie mieszkańców, z którymi można nawiązać współpracę;
- poszukujecie inspiracji do tworzenia nowych projektów lokalnych oraz lokalnych liderów, którzy byliby chętni do współpracy;
- zależy Wam na lepszym poznaniu potencjału lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz związanych z nimi oczekiwaniach mieszkańców w różnym wieku;
- myślicie nad stworzeniem projektu z zakresu historii mówionej i zastanawiacie się, jakie historie są ważne dla mieszkańców.

Spacery partycypacyjne i klacze to dwie formuły, które mogą być pomocne w powyższych wyzwaniach. W kolejnych częściach opisujemy krok po kroku, jak je przygotować, wdrożyć i wykorzystać w przyszłości. Udostępniamy także scenariusze warsztatów dla młodzieży *Chodź ze mną. Przewodnik po miejscach ważnych*, które pomogą w pracy z młodszymi grupami wiekowymi. Wszystkie materiały przekazujemy na otwartych licencjach.

Po co dzielić się lokalnymi historiami?

Może zastanawiacie się, po co kolejny raz wracać do przeszłości? Nasza propozycja łączy się z szerokim rozumieniem dziedzictwa kulturowego, które zwiększa swoją wartość w dialogu. Pozwala szukać inspiracji i wspólnoty doświadczeń nie tylko w ważnych wydarzeniach historycznych, ale przede wszystkim w dzieleniu się mikrohistoriami, związanymi z dawną i obecną codziennością. Najczęstszy argument związany z tego typu projektami odwołuje się do konieczności ocalenia świata, o którym pamięć niebawem zniknie, wraz z ostatnimi przedstawicielami najstarszych pokoleń. Jesteśmy przekonani, że rozwiązaniem jest nie tylko spisanie historii. Najważniejsze okazuje się samo spotkanie oraz międzypokoleniowa wymiana opowieści. Spacer, klacze i zbieranie historii to punkt wyjścia w długim procesie wspólnego tworzenia wieloperspektywicznej opowieści o dzielnicy czy sąsiedztwie, ale także cel sam w sobie. Wierzymy, że dziedzictwo kulturowe może łączyć ludzi, nadawać sens życiu i być punktem wyjścia w myśleniu o wyzwaniach przyszłości. Wystarczy podzielić się nim, wyjść poza utarte ścieżki i znane wszystkim opowieści.

7. Narzędzia

Spacer partycypacyjny

Przygotował: Adam Pisarek

Czas: przygotowania trwają kilka godzin, sam spacer 1-2 godziny, opracowanie materiałów to dodatkowe 2 godziny.

Liczba osób: spacer może prowadzić 1 osoba, ale we dwójkę będzie dużo łatwiej; przeznaczone dla grup od 5 do 30 osób.

Dla kogo: seniorzy i osoby w średnim wieku, trudno dotrzeć z tą formułą do młodzieży.

Co warto opracować: scenariusz i trasę spaceru, wykaz opowieści usłyszanych w trakcie wycieczki.

Narzędzie

Spacer partycypacyjny to formuła, w której przewodnik wyznacza trasę i temat oprowadzania. Prowadzi grupę, przedstawiając jej autorską koncepcję zwiedzania, ale głównym celem wydarzenia jest zachęcenie uczestników do podzielenia się opowieściami, emocjami i sugestiami dotyczącymi miejsc i praktyk, które są ważne dla codziennego życia dzielnicy oraz poczucia „bycia u siebie”. Krótkie, skondensowane historie przewodnika są punktem wyjścia do pytań i dyskusji. Mogą one dotyczyć ulubionych miejsc spędzania czasu wolnego w dzielnicy, sposobów na spędzanie owego czasu dzisiaj i dawniej, prywatnych historii związanych z miejscami ważnymi dla mieszkańców, informacji o tym, jak dane miejsca i praktyki wyglądały dawniej, jakie emocje budzą opowieści i miejsca pokazywane przez przewodnika, gdzie jeszcze, zdaniem uczestników, warto byłoby się udać, jakie miejsca i jakie wydarzenia warto byłoby opisać i włączyć w kolejne oprowadzania po dzielnicy.

Czym spacer partycypacyjny różni się od klasycznego spaceru?

Dzięki tej formule możemy poznać zarówno perspektywę przewodnika, jak też uczestników spacerów. Wymienisz się historiami ważnymi dla społeczności lokalnej, zgromadzisz wspomnienia o życiu codziennym dawniej i dziś. Jeśli interesują Cię lokalne hobby, zwyczaje, przekazy ustne, miejskie legendy, opowieści o zmieniającej się przestrzeni miejskiej, o ważnych dla lokalnej wspólnoty wydarzeniach i miejscach, jest to konwencja idealna dla Ciebie. Wzmocnisz ten element spacerów, który często pojawia się samoczynnie – chęć uczestników do podzielenia się własną historią. Zadasz więcej pytań i skupisz się na słuchaniu, zamiast udzielać wszystkich odpowiedzi.

Funkcje narzędzia

- Pozwala zebrać opowieści i opinie uczestników spaceru formułowane z różnych perspektyw, a jednocześnie zaznajomić nowych mieszkańców dzielnicy z jej historią i dziedzictwem kulturowym.
- Ułatwia zrobienie wstępnego rozpoznania, w jaki sposób mieszkańcy chcieliby opowiadać o ich lokalnym dziedzictwie oraz jakie tematy są dla nich ważne i mogłyby zachęcić ich do działań na rzecz swojej dzielnicy.
- Jest atrakcyjnym, popularnym sposobem na budowanie więzi z ludźmi i przestrzenią – najbliższym sąsiedztwem, dzielnicą i miastem.
- Pozwala zmapować niewidoczne na oficjalnym poziomie, a budzące duże emocje dziedzictwo kulturowe i związane z nim opowieści. Dzięki temu może okazać się świetnym wstępem do stworzenia mapy lokalnego dziedzictwa oraz punktem wyjścia do kolejnych inicjatyw animacyjnych, badawczych i archiwizacyjnych.
- Pozwala na zbudowanie relacji między instytucją, lokalnymi liderami a mieszkańcami oraz na rozpoczęcie rozmowy o ważnych problemach w niezobowiązującej, przyjaznej atmosferze.

Czeklista

1. Znajdź przewodniczkę/przewodnika:

- możesz przeprowadzić konkurs na przewodnika, zachęcając znajomych pasjonatów historii do udziału;
- zaproponuj prowadzenie spaceru osobie, która aktywnie działa w Twojej dzielnicy, nie musi to być historyk, najważniejsza jest jej pasja;
- spróbuj zostać przewodnikiem – nie musisz mieć rozległej wiedzy historycznej, spacer partycypacyjny to konwencja, w której najważniejsze jest zadawanie pytań na interesujące Cię tematy, a nie dostarczanie odpowiedzi;
- świetnie, jeżeli przewodnik będzie związany z miejscem, w którym planuje oprowadzanie.

2. Znajdź pomocnika:

- dobrze, jeżeli w trakcie spaceru przewodnikowi towarzyszy druga osoba, która notuje lub nagrywa rozmowy (zawsze za zgodą wszystkich uczestników);
- w pojedynkę trudniej połączyć funkcję przewodnika, rozmówcy i notującego najważniejsze opowieści, ale jest to też możliwe.

3. Przygotuj temat spaceru:

- tematem może być po prostu historia dzielnicy, ale zastanów się, czy nie chcesz poruszyć bardziej konkretnych zagadnień, zgromadzić historii i opinii z nimi związanych – wtedy zaproponuj przewodnikowi swoją ideę;
- takim tematem mogą być np. ginące zawody, sposoby spędzania czasu w dzielnicy, przyroda w mieście.

4. Przygotuj z przewodnikiem trasę:

- sprawdź wskazówki, dzięki którym Twój spacer będzie ciekawszy i bardziej dostępny (znajdziesz je poniżej);
- przedyskutuj, czy odwiedzone miejsca łączą się z tematem i zagadnieniami, które chcecie poruszyć;
- poproś przewodnika o krótkie informacje na temat każdego przystanku w formie tekstowej – przydadzą się w trakcie tworzenia podsumowań.

5. Wybierz termin i wypromuj wydarzenie:

- zastanów się, jaki dzień i godzina będzie najlepsza (w Katowicach wybieraliśmy weekendy i godzinę 11.00 lub 15.00);
- wydrukuj plakaty A4 i zanieś do pobliskich sklepów, instytucji, spółdzielni mieszkaniowych;
- poproś parafię, lokalne gazety, ale przede wszystkim znajomych z okolicy o przekazanie informacji dalej;
- zrób zapisy i z uszanowaniem RODO poproś o kontakt do uczestników – dzięki temu łatwiej będzie informować o kolejnych wydarzeniach, prosić o konsultacje i rozwijać kolejne projekty związane z lokalnymi historiami.

5. Przeprowadź spacer:

- pamiętaj, że każdy spacer jest inny – nie zawsze trafisz na grupę chętną do grupowych dyskusji;
- staraj się dopasować do dynamiki grupy i nie zrażać, jeżeli na początku spaceru nikt nie chce zabrać głosu;
- wykorzystaj czas na przejście między przystankami, żeby porozmawiać z poszczególnymi uczestnikami i wtedy zapytać ich o wspomnienia i opinie.

6. Nie zapomnij o podsumowaniu:

- ostatni punkt spaceru to zawsze dobry moment, żeby zapytać uczestników, jakie punkty oni umieściliby na swojej mapie, czego im brakowało, a co ich zaskoczyło;
- może macie zaprzyjaźnioną kawiarnię lub dom kultury, gdzie możecie zaprosić chętnych i porozmawiać, rozwijając pojawiające się w trakcie spaceru wątki.

7. Stwórz raport:

- będzie się różnił w zależności od założonych celów i tematu, ale spróbuj połączyć odwiedzone miejsca z usłyszanymi opowieściami i opiniami;
- w części *Notatnik* przekazujemy Wam przykładowe formularze, które ułatwiają podsumowanie.

Wskazówki

Ogólne porady

- Rekomendujemy, żeby spacerowały maksymalnie 2 godziny (dobrym sposobem na przetestowanie długości spaceru jest przejście trasy samemu tempem spacerowym. 40 minut trasy = około 2 godziny wycieczki).
- Dobrze, gdy spacerowały zawierają sporo informacji dotyczących życia codziennego – tak by pobudzić pamięć uczestników.
- Poinformuj uczestników na samym początku o głównym celu spaceru, którym jest wymiana opowieści i opinii oraz zaprosz wszystkich do rozmowy – tak by nie czuli się zaskoczeni konwencją.
- W trakcie spaceru zadawaj pytania uczestnikom i pozwól wszystkim wysłuchać ich odpowiedzi. Staraj się nie przerywać odpowiedzi, a swój komentarz i uzupełnienia spróbuj zostawić na czas, gdy wszyscy się wygadają.
- Zakończ spacer w miejscu, gdzie można usiąść w cieniu, w kawiarni lub sali zaprzyjaźnionej instytucji. Poświęć dodatkowe 30 minut na swobodną dyskusję o dzielnicy.

Przebieg spaceru

- Poświęć na początku trochę czasu, aby uczestnicy poczuli się swobodnie i zachęć do rozmowy. Pytaj, kto z nich tu mieszka, w jakich częściach dzielnicy, czy tu się wychowali, jak zmieniało się to miejsce, a także o zasugerowanie kilku miejsc, które oni umieściliby na trasie takiego spaceru. Możesz także zapytać, gdzie spodziewają się dzisiaj pójść. Można zapytać również o powody uczestnictwa w spacerze.
- Trudno połączyć własną historię, która często wydaje się trywialna, z obiektem historycznym, który dodatkowo przewodnik przedstawia jako ważny. Dlatego spróbuj zacząć każdy przystanek od pytań o luźne skojarzenia. Zadawaj pytania na początku każdego nowego miejsca i nowej opowieści. Pozwól uczestnikom porozmawiać między sobą.
- Pytaj nie tylko o konkretne miejsca czy pamięć o nich, ale też o wstępne syntezy (to miejsce było projektowane jako samowystarczalna dzielnica, jak jest teraz?).
- Otwarcie rozmowy przy każdym punkcie może rozpoczynać się pytaniem: czy znacie to miejsce? Jak myślicie, dlaczego się tu zatrzymujemy?
- Koniec opowieści można połączyć z niezobowiązującym pytaniem o opinię o danym miejscu: co sądzicie o tym miejscu teraz? Czy macie z nim jakieś wspomnienia?
- Na końcu spaceru spróbujcie zadać pytanie o kluczowe tematy, na przykład o to, jak uczestnicy chcą opowiadać o swojej dzielnicy? Jakie tematy uznają ze swojej perspektywy za najważniejsze?

Skrzynka z narzędziami

Zestaw przykładowych pytań

Na początek:

Kto z Was tu mieszka? W jakich częściach dzielnicy? Czy tu się wychowaliście? Jak zmieniało się to miejsce? Jakiego miejsca umieścilibyście na trasie takiego spaceru? Jak myślicie, gdzie dzisiaj pójdziemy? Dlaczego postanowiliście wziąć udział w spacerze?

Przed opowieścią przewodnika:

Czy znacie to miejsce? Jak myślicie, dlaczego się tu zatrzymujemy? Z czym to miejsce się Wam kojarzy?

Po opowieści przewodnika:

Co sądzicie o tym miejscu teraz? Czy macie z nim jeszcze jakieś wspomnienia?

Przy opowieściach z przeszłości:

Czy ktoś pamięta tamte czasy? A co pamiętacie z czasów waszej młodości?

Na zakończenie spaceru:

Jak chcielibyście, żeby opowiadano o Waszej dzielnicy? Co jest dla Was najważniejsze z tego wszystkiego, co usłyszeliście? Jak wyobrażacie sobie spacer przeprowadzony w przyszłości i dotyczący lat 1990-2020?

Zasady dobrego scenariusza:

- Przemyśl dokładnie, w których miejscach chcesz się zatrzymać z grupą; pamiętaj nie tylko o wadze zabytku czy opowieści, ale także o tym, by wszyscy mogli bezpiecznie się zatrzymać i mieć dobre warunki do posłuchania Twojej historii.
- Zawsze zaczynaj od opowieści o tym, co uczestnicy spaceru widzą przed sobą; później możesz przejść do odleglejszych skojarzeń i tematów.
- Staraj się przywoływać tylko kluczowe nazwiska i zawsze wytłumacz, dlaczego są one istotne.
- Nie zasypuj uczestników datami; wybierz tylko te kluczowe, a poza tym używaj przybliżeń (przed wojną, w późnym PRL-u, wtedy, kiedy...).
- Odwołuj się do codziennego doświadczenia zwiedzających, angażuj ich wyobraźnię i wiedzę.
- Spróbuj dopasować przekaz do adresatów, poznaj swoją grupę.
- Nie korzystaj ze skomplikowanego słownictwa, a jeżeli już musisz, wytłumacz znaczenie każdego terminu.

Przykładowe tematy spacerów

Bogucice mają warstwy

Pokłady historii odkładają się w kształcie przestrzeni – siatce ulic, bryłach budynków, kalejdoskopie ruiny i renowacji. Odkładają się również w historiach ludzi, poprzez ich genealogie i rodzinne opowieści. Spacer po Bogucicach przecinał przestrzeń oraz ludzkie doświadczenia. Zaczynaliśmy w drugiej połowie XIX wieku, wraz z gwałtownym uprzemysłowieniem gospodarki i krajobrazu oraz wędrówką ludzi, które wytrącały z biegu liczony w stuleciach cykl siewu i żniw. Kończyliśmy natomiast w XXI wieku, w którym młode pokolenie ogląda rekwizyty ojcowskiej szychty w gablocie Muzeum Śląskiego.

Różnorodność w centrum Katowic

Wątkiem przewodnim spaceru po śródmieściu Katowic były rozważania o jego różnorodności. Centrum naszego miasta jest bowiem miejscem wielokrotnie utraconym i odzyskiwanym. Historia odcisnęła na nim piętno. To tutaj intensywnie wyburzano i budowano. Zacierano historyczne ślady, by potem je upamiętniać. W śródmieściu zatem przeszłość wpływa nieustannie na teraźniejszość. Nasz spacer pokazywał miejsca, gdzie przecinają się drogi polskich, niemieckich i żydowskich mieszkańców miasta. Miejsca, gdzie rodziły się miejskie legendy oraz takie, gdzie kiedyś biło serce regionu, a teraz zostały nieco zapomniane.

Co dalej?

- Jeżeli spotkaliście się z pozytywnym odzewem, może warto pomyśleć o cyklu spacerów tematycznych, dotyczących tematów istotnych dla mieszkańców?
- Zachęcamy też do zrealizowania klachów dla seniorów – spotkania, w trakcie którego przy kawie i cieście będą mogli podzielić się wspomnieniami.
- Spacer jest dobrym punktem wyjścia do zrealizowania projektu z zakresu historii mówionej. Może dzięki nowym kontaktom i poznaniu intrygujących opowieści będzie można stworzyć dzielnicowe archiwum i podcast?
- W czasie spaceru mogą się pojawić informacje o miejscach i ludziach ważnych oraz wywołujących emocje, chociaż szerzej nieznanymi. To dobre inspiracje do stworzenia projektu animacyjnego lub edukacyjnego.
- Jeżeli chcecie włączyć do projektu młodsze grupy, pomyślcie o spacerach specjalnie dla nich lub warsztatach *Chodź ze mną*.

Klachy*

* *Czyli plotki, pogaduszki, rozmowy o wszystkim.*

Przygotowała: Hanna Kostrzewska

Czas: przygotowania trwają kilka godzin, sama rozmowa 1-2 godziny, opracowanie materiałów to dodatkowe kilka godzin.

Liczba osób: rozmowę może poprowadzić jedna osoba, ale przy większej grupie warto, aby był obecny ktoś jeszcze; przeznaczone dla grup od 5 do 13 osób.

Dla kogo: seniorzy, osoby w średnim wieku, formułę można zastosować także do młodzieży (najlepiej w czasie lekcji).

Co warto opracować: scenariusz; materiał po rozmowie powinien zostać opracowany w formie podsumowania lub raportu.

Narzędzie

Klachy są formą warsztatu wydobywczego, w czasie którego moderator ustala wstępny zakres tematyczny, ale jednocześnie daje uczestnikom możliwość i wolność wypowiedzi na tematy powiązane.

Celem głównym działania (podobnie jak spacerów) jest zachęcenie uczestników do podzielenia się własnymi opowieściami, emocjami oraz sugestiami dotyczącymi miejsc i praktyk, które są ważne dla codziennego życia dzielnicy.

Centralne tematy, poruszane przez moderatora, mogą pobudzić uczestników do snucia opowieści, wydobywania z pamięci ważnych aspektów funkcjonowania dzielnicy i jej społeczności. Bloki tematyczne dotyczą: historii (dziedzictwa materialnego i niematerialnego), miejsc (znaczących, zarówno w pozytywnym jak i negatywnym kontekście), ludzi (liderów oraz organizacji), aktywności (działań, wydarzeń). Pytania zgrupowane w tych blokach są punktem wyjścia do pytań i dyskusji.

Czym klachy będą różnić się od zwyczajnej rozmowy?

Pod wieloma względami narzędzie to jest bliskie zwyczajnej dyskusji, lecz jest ona moderowana. Moderator wprowadza tematy, a w sytuacji, gdy wypowiedzi uczestników są powierzchowne, stara się dopytać o szczegóły. Określony wcześniej zakres tematyczny pozwala skuteczniej wydobyć informacje kluczowe dla diagnozowania potencjałów dzielnicy i jej mieszkańców.

Funkcje narzędzia

- Pozwala zebrać opowieści i opinie uczestników. W czasie rozmowy uwidoczną się różne perspektywy, informacje, wiedza z wielu dziedzin. Klacchy będą też okazją do konfrontacji stanowisk, poznania historii dzielnicy oraz integracji.
- Podobnie jak spacer, ułatwia zrobienie wstępnego rozpoznania / diagnozy potencjału dzielnicy. Pomaga określić, w jaki sposób mieszkańcy chcieliby opowiadać o lokalnym dziedzictwie oraz jakie tematy są dla nich ważne i mogłyby zachęcić ich do działań na rzecz sąsiedztwa.
- Jest dobrym sposobem na budowanie więzi, działaniem, które integruje uczestników oraz wspiera lokalną tożsamość.
- Pozwala zmapować lokalne potencjały, zarówno te znane, jak i te jeszcze nierozpoznane. Pozwala także określić stosunek mieszkańców do różnorodnych aspektów – historii, miejsc, ludzi związanych z dzielnicą.
- Może być punktem wyjścia do dalszej eksploracji tematów związanych z lokalnym dziedzictwem lub zaprojektowania działań kulturalnych, animacyjnych i innych, które są postrzegane przez uczestników jako potrzebne, brakujące.
- Pozwala na zbudowanie relacji między instytucją, lokalnymi liderami a mieszkańcami oraz na rozpoczęcie rozmowy o ważnych problemach w niezobowiązującej, przyjaznej atmosferze.

Czeklista

1. Znajdź moderatora:

- najlepiej, by była to osoba otwarta, umiejąca rozmawiać, z doświadczeniem w moderacji lub facylitacji spotkań;
- może to być osoba związana z dzielnicą lub nie, czasem spojrzenie z zewnątrz będzie dodatkową wartością;
- może sam spróbujesz poprowadzić spotkanie? Nie musisz mieć rozległej wiedzy historycznej, wystarczy ciekawość oraz umiejętność rozmawiania z ludźmi, zachęcania ich do dzielenia się ich wiedzą i informacjami.

2. Znajdź pomocnika (opcjonalne, przy większych grupach):

- dobrze, gdy w trakcie rozmowy będzie obecna druga osoba, zwłaszcza przy większych grupach, podzielonych na podgrupy;
- pomocnik może poprowadzić część rozmowy lub zająć się prowadzeniem notatek.

3. Przygotuj temat rozmowy:

- bloki tematyczne wspomniane powyżej (historia, miejsca, ludzie, aktywności) to tylko propozycje. Możesz je swobodnie zawężyć lub rozszerzać, niemniej, dla wygody moderatora, dobrze precyzyjnie je określić w scenariuszu spotkania;
- takim tematem mogą być np. lokalne legendy, lokalni bohaterowie, wydarzenia dzielnicy (przeszłe, obecne, przyszłe).

4. Przygotuj scenariusz:

- rozłóż w czasie poszczególne elementy działania: zapoznanie się, omówienie poszczególnych tematów, podsumowanie;
- zaplanuj różne metody aktywizacyjne, w zależności od liczby uczestników oraz ich charakteru (mogą być bardziej rozmowni lub cisi);
- jeżeli działasz w zespole, podziel obowiązki pomiędzy uczestników.

5. Wybierz termin i wypromuj wydarzenie:

- zastanów się, jaki dzień i godzina będzie najlepsza (w Katowicach wybieraliśmy weekendy, ale można także uczynić ze spotkania element towarzyszący jakiemuś wydarzeniu);
- wydrukuj plakaty A4 i zanieś do pobliskich sklepów, instytucji, spółdzielni mieszkaniowych;
- poproś parafię, lokalne gazety, ale przede wszystkim znajomych z okolicy o przekazanie informacji dalej;
- zrób zapisy i z uszanowaniem RODO poproś o kontakt do uczestników – dzięki temu łatwiej będzie informować o kolejnych wydarzeniach, prosić o konsultacje i rozwijać kolejne projekty związane z lokalnymi historiami.

6. Przeprowadź klacchy / rozmowę:

- pamiętaj, że każdy jest inny – nie zawsze grupa będzie chętna do dyskusji;
- staraj się dopasować do dynamiki grupy i nie zrażać, jeżeli na początku nikt nie chce zabrać głosu, podziel się wiedzą, zachęcając jednocześnie do włączania się w dyskusję na dany temat.

7. Nie zapomnij o podsumowaniu:

- możesz podsumowywać każdy z omówionych tematów, jednocześnie pytając, czy zdaniem uczestników został „wyczerpany”;
- na koniec podsumuj krótko omówione kwestie i najbardziej wyraźne aspekty.

8. Stwórz raport:

- będzie się różnił w zależności od założonych celów i tematu;
- spróbuj pogrupować wiadomości tak, aby były ciekawe także dla czytelnika raportu;
- w części *Notatnik* przekazujemy Wam przykładowe formularze, które ułatwiają podsumowanie.

Wskazówki

- Rekomendujemy, żeby klacze trwały około 1-2 godziny, ale jeżeli grupa jest rozmowna, nic nie stoi na przeszkodzie, aby rozmowa trwała dłużej. Warto zapewnić uczestnikom napoje.
- Uczestnicy mogą poruszać wątki wykraczające poza pierwotne założenia. To nic złego, często takie dygresje prowadzą do ciekawych historii związanych z zakresami tematycznymi działania, niemniej warto śledzić przebieg opowieści i w razie potrzeby moderować ją tak, aby uczestnicy nadmiernie nie zbaczali z tematu.
- Poinformuj uczestników na początku, po co się spotykacie, powiedz, że klacze są formą wymiany opowieści i opinii oraz zaproś wszystkich do rozmowy, by nie czuli się zaskoczeni konwencją.
- Zadawaj pytania uczestnikom i pozwól wszystkim wysłuchać odpowiedzi. Staraj się nie przerywać odpowiedzi, a jednocześnie przypilnuj, aby uczestnicy wzajemnie nie przerywali sobie.
- Uwzględnij czas na swobodną dyskusję na koniec spotkania – może być to dla uczestników okazja do wymiany kontaktów.

Przykładowy scenariusz

1. Zapoznanie się i przedstawienie celu spotkania:

- informacja o dotychczasowych działaniach;
- informacja o potrzebach, ambicjach i oczekiwaniach.

Dzień dobry, nazywam się ..... i poprowadzę dzisiaj nasze spotkanie. Zdecydowaliśmy się na nie, by lepiej poznać katowickie dzielnice i tkwiący w nich potencjał.

Nasze spotkanie będzie częścią prostego badania społecznego/diagnozy lokalnego potencjału. Bez Was – mieszkańców okolicy – nasz obraz jest niepełny, dlatego bardzo dziękujemy, że przyszedliście i zgodziliście się nam pomóc.

Naszym celem dzisiaj będzie omówienie kilku obszarów. Chciałabym poprosić, abyśmy w toku rozmowy pozwalali sobie na refleksje, wspomnienia, uwagi (także te krytyczne). Wasza wiedza, opinie i informacje, jakie posiadacie, są dla nas niezwykle cenne.

2. Mapowanie miejsc → Mapa okolicy

- **Opcja A** – W przypadku liczniejszej grupy (powyżej 8 osób) podział na dwie grupy. Każda działa oddzielnie, opracowując mapy miejsc. Na koniec poprosicie o omówienie rezultatów.

Waszym zadaniem jest zrobienie mapy miejsc – na mapę dzielnicy nanosimy ważne punkty, istotne pod różnymi względami. Mogą to być:

- *miejsca istotne ze względu na ich historię;*
  - *miejsca istotne ze względu na ich aktualną funkcję (basen, szkoła, knajpa kościół, widok z mostu);*
  - *miejsca istotne ze względu na negatywne skojarzenia z nimi (miejsca, których unikamy).*
- **Opcja B** – w przypadku mniejszej grupy bądź grupy mocno zaawansowanej wiekowo lepiej sprawdza się zwykła rozmowa pod hasłem *Ważne miejsca*.

Prosimy o wymienienie i opisanie / opowiedzenie o miejscach ważnych dla dzielnicy. Mogą to być miejsca spotkań, miejsca o istotnej funkcji, miejsca historycznie i aktualnie ważne. Znaczenie ma to, co jest istotne dla mieszkańców – przystanek autobusowy, plac koło hasioków, las. Ważne jest, jakie skojarzenia, wspomnienia i refleksje na temat tego miejsca mają mieszkańcy i czemu jest ono / było ono ważne.

3. Historia, dziedzictwo

Tematy dotyczące miejsc mogą pociągnąć za sobą tematy związane z lokalnym dziedzictwem (i odwrotnie). Zadaniem grupy będzie w tym punkcie zmapowanie lokalnego dziedzictwa materialnego i niematerialnego.

Co wyróżnia dzielnicę? Jakie jest jej dziedzictwo, zarówno to materialne (np. zabytki, obiekty), jak i niematerialne? Czy są jakieś lokalne historie, legendy kojarzone z tym miejscem? Jakie są wydarzenia z przeszłości (dalekiej lub bliższej), które są związane z tym miejscem i jego mieszkańcami? Co napawa mieszkańców dumą, a co jest dla nich wstydlive?

4. Ludzie i organizacje

W tej części centralnym tematem będą ludzie związani z dzielnicą, działający na jej rzecz lub w jej obrębie.

Jacy ludzie (mogą być to konkretne osoby, organizacje, grupy formalne lub nieformalne) mają znaczenie dla dzielnicy, wpływają na jej kształt, działają na jej rzecz lub działają w dzielnicy, są zauważalni? Czy obecnie funkcjonują w dzielnicy grupy, które aktywnie na jej rzecz działają? Czy kiedyś, w przeszłości były takie grupy? Czy są jakieś postaci, które są rozpoznawalne i ważne? Dlaczego?

W sytuacji braku odpowiedzi można dopytać o ludzi związanych z: lokalną parafią, szkołami, przedszkolami, radę dzielnicy, seniorów, chórami, OSP.

Po zakończeniu tworzenia listy osób prosimy uczestników, aby odpowiedzieli, dla kogo poszczególne osoby / organizacje mają największe znaczenie np.:

Pani Marysia, prezes organizacji senioralnej – ważna dla seniorów, bo działa na ich rzecz.

Pani Kasia, nauczycielka – ważna dla ogółu, bo organizuje dużo wydarzeń dla całej dzielnicy.

5. Działanie – braki i pola potencjalnej współpracy

Ostatnim obszarem do zmapowania będzie obszar aktywności, zarówno tych aktualnych, jak i potencjalnych.

W pierwszej kolejności chcemy zapytać o to, jakie aktywności są w dzielnicy dostępne, popularne? Co robią w czasie wolnym mieszkańcy? Czy mieszkańcy okolicznych lub dalszych dzielnic przyjeżdżają tu, odwiedzają dzielnicę? Jeżeli tak, dlaczego, co ich tu przyciąga? Jakie są „towary eksportowe” dzielnicy?

W drugiej kolejności pytamy o braki, czyli czego potrzebują mieszkańcy, jakie potencjalne działania, aktywności byłyby dla nich wartościowe?

Co można robić w gminie? Jakie aktywności są popularne? Jakich aktywności brakuje? Po co mieszkańcy dzielnicy jeżdżą do innych miejsc, co ich tam przyciąga?

6. Podsumowanie

Spotkanie zakończy podsumowanie, czyli ponowne przejście przez poszczególne obszary tematyczne, z odniesieniem do wcześniejszych wskazań. Być może mieszkańcy będą chcieli coś dodać, coś ująć, poprawić. To także czas na wstępne podsumowanie, w którym prowadzący może, po przejrzeniu zapisów dyskusji, zwrócić uwagę na kwestie, które w czasie spotkania wydawały się najważniejsze, najbardziej drażliwe, odkrywcze czy zaskakujące.

Na koniec prośba do chętnych o kontakt lub i zaproszenie do ewentualnej dalszej współpracy.

Chodź ze mną. Przewodnik po miejscach ważnych

Przygotowały: Agnieszka Karpiel, Jessica Kufa

Czas: warsztat trwa 60-90 minut, spacer fotograficzny 60-120 minut

Liczba osób: 5-10 uczestników

Dla kogo: dzieci w wieku 7-13 lat (do tego wieku dostosowane są scenariusze, ale swój przewodnik może stworzyć każdy)

Co warto opracować: przygotujcie swój własny scenariusz działań, na bazie dostarczonych materiałów, po lepszym rozpoznaniu grupy; na koniec opracujcie autorski przewodnik – artzin, w tworzeniu którego najważniejszy głos ma młodzież.

Narzędzie

Chodź za mną. Przewodnik po miejscach ważnych to działanie animacyjne, którego celem jest oddanie głosu młodym mieszkańcom miasta. Udział w warsztatach pozwala im opowiedzieć o przestrzeniach, które są dla nich znaczące i istotne w codziennym życiu. Punktem wyjścia do pracy są rozmowy z młodymi ludźmi i wysłuchanie ich opowieści o najbliższej okolicy. Scenariusze warsztatów pomogą przejść przez ten etap i cały proces tworzenia przewodnika. Uczestnicy będą mogli podzielić się spojrzeniem na zmieniającą się dzielnicę oraz poddać ją krytycznej i subiektywnej analizie. Głównym celem jest stworzenie autorskiego artzina, będącego wspólną, wielopłaszczyznową oraz wielogłosową opowieścią o okolicy, w której młodzi ludzie dorastają, nawiązują relacje i spędzają czas. Przewodnik pozwala poznać, zobaczyć, wspólnie z młodzieżą opisać i zaprezentować szerszej publiczności swoje sąsiedztwo. Natomiast poznanie perspektywy młodych osób rzuca nowe światło na obecność młodych w mieście, także ich postrzeganie i osvajanie miejsc poprzemysłowych.

Prezentowany tu narzędziownik, wraz ze scenariuszami warsztatów, opracowałyśmy w trakcie pracy z młodzieżą ze Świętochłowic (dzielnica Lipiny) i Katowic (dzielnica Szopienice). Zamieszczone niżej ćwiczenia dostosowałyśmy do najmłodszej grupy (7-13 lat), dlatego w dużej mierze opierają się na rysowaniu. W przypadku starszych uczestników warto poświęcić więcej czasu na interpretację zdjęć, ćwiczenia techniczne dotyczące fotografowania oraz twórcze pisanie. Potraktujcie ten narzędziownik jako inspirację dla własnego procesu tworzenia przewodnika po dzielnicy, a nie jako sztywny plan zajęć. Szukajcie z uczestnikami wspólnej drogi do stworzenia historii o danym miejscu. Niech od samego początku będą Waszymi przewodnikami!

Funkcje narzędzia

- Zaangażowanie młodszych grup wiekowych w rozmowę o sąsiedztwie, dzielnicy, mieście.
- Rozszerzenie perspektywy, z jakiej postrzegana i opowiadana jest historia najbliższej okolicy.
- Stworzenie przestrzeni sprawczości dla młodych mieszkańców.
- Rozpoznanie i diagnoza potencjału dzielnicy w oczach dzieci i młodzieży.
- Sposób na stworzenie oryginalnego, oddolnego przewodnika.

Czeklista

1. Przygotujcie materiały plastyczne:

- białe kartki w formacie B5;
- biały arkusz papieru;
- kredki i ołówki;
- mazaki.

2. Przygotujcie materiały do tworzenia pocztówek/kolaży:

- wycinki z gazet;
- fotografie, które można pociąć;
- grafiki/obrazki z kolorowych czasopism;
- białe kartoniki o grubości bloku technicznego przycięte do formatu 15x15 lub 10x15;
- klej;
- nożyczki.

3. Wybierzcie albumy fotograficzne i artystyczno-edukacyjne do wykorzystania w trakcie warsztatu nr 3. Polecamy:

1. *Być morze*, Marcin Jania, unContemporary, Katowice 2023.
2. *Tyski Klub Fotograficzny KRON Śląsk 1978-1983*, Muzeum Miejskie Tychy, red. E. Lasota, M. Łuczak, Tychy 2023.
3. *Obiektywnie Śląskie 2010-2019*, red. A. Kokolus, Instytut Roździeńskiego, Katowice 2019.
4. *W zasięgu wzroku. Album artystyczno-edukacyjny*, Krzysztof Szlapa, grupakulturalna.pl/Fundacja dla Filmu i Fotografii, Katowice 2017.

4. Zmodyfikujcie scenariusze warsztatów zgodnie z potrzebami Waszej grupy.

Wskazówki

- Warsztaty najlepiej przeprowadzić w miejscowym domu kultury, świetlicy środowiskowej, filii biblioteki.
- Osoby prowadzące warsztaty powinny posiadać doświadczenie z zakresu animacji kultury i/lub edukacji, a także z łatwością nawiązywać kontakt z dziećmi i młodzieżą. Ze względu na dynamikę pracy z młodszymi uczestnikami warto, aby w każdym warsztacie uczestniczyły dwie osoby prowadzące.
- Nie pomijajcie w podejmowaniu decyzji o spacerach wychowawców. Ich pomoc, szczególnie w przypadku młodszych dzieci, jest nieoceniona.
- W trakcie trwania warsztatów należy notować poszczególne wypowiedzi uczestników, można je później wykorzystać do tworzenia opisów. Taki dokument pozwala spojrzeć z dystansu na pracę, jaką wykonała młodzież i ocenić skuteczność zastosowanych ćwiczeń. Jest to szczególnie ważne w przypadku młodszych uczestników, którzy nie piszą płynnie. Warto przeznaczyć więcej czasu na rozmowy i spisywać zasłyszane opowieści.
- Zachęcajcie uczestników do robienia zdjęć i pisania na co dzień, nie tylko w trakcie trwania warsztatów. Na początku każdych zajęć zapytajcie, czy chcą coś pokazać. Mogą to być zdjęcia, które zrobili już kiedyś, zdjęcia z rodzinnych archiwów lub coś, co im się wyjątkowo podoba. Starajcie się stworzyć sytuację, w której uczestnicy poczują, że są współtwórcami procesu.
- Wychodźcie w teren! Nie tylko żeby robić zdjęcia, ale także żeby pisać i myśleć.
- Pamiętajcie, że na końcu, już poza spotkaniami z uczestnikami, czeka na Was praca z osobami składającymi i projektującymi przewodnik. Bądźcie podczas niej obrońcami koncepcji młodzieży! Starajcie się sprawiedliwie reprezentować to, co wypracowała. Jednocześnie traktujcie ją poważnie – róbcie korektę tekstów, poprawcie w zdjęciach kolory itd.
- Przed drukiem przewodnika spotkajcie się z uczestnikami i pokażcie im wypracowany projekt, żeby nanieść ich uwagi.

Spis scenariuszy

Warsztat 1

Zapoznanie osób uczestniczących z celem działania.

Wywołanie indywidualnych opowieści o najbliższej okolicy i ważnych miejscach w dzielnicy.

Ćwiczenia z rysunkiem i tekstem.

Warsztat 2

Działanie warsztatowe na bazie mapy dzielnicy.

Zastanawiamy się, jakie formy artystyczne wybrać do myślenia o swojej dzielnicy.

Tworzymy plan miejsc, które chcemy pokazać. Warsztat kreatywnego pisania – jak tworzyć notatki, czym jest pisanie o miejscu. Prezentacja kilku krótkich tekstów i ćwiczenia w pisaniu.

Warsztat 3

Co zrobić, aby zdjęcie przemówiło? Poznajemy, czym jest kompozycja, styl itd.

Tworzenie narracji wizualnej – oglądamy albumy, uczymy się czytać fotografie.

Na podstawie własnych archiwalnych zdjęć tworzymy narracje, które przedstawią je w innych kontekstach.

Warsztat 4

Spacer po dzielnicy.

Wykonanie zdjęć telefonem komórkowym. Wspólne rozmowy podczas spaceru i porady, jak zrobić zdjęcie, które sobie wymyśliliśmy.

Zrobienie notatek z miejsc, do których zaprowadzi nas grupa.

Warsztat 5

Praca z grupą na wydrukowanych zdjęciach i opisach.

Tworzenie opowieści o dzielnicy.

Warsztat 6

Składamy przewodnik, czytamy teksty, nanosimy ostatnie poprawki.

Tworzymy ostateczną trasę spacerową, rysujemy infografiki potrzebne do naklejek i tworzymy tekst otwierający przewodnik.

Szczegółowe scenariusze

Warsztat 1

Przydadzą się: różne przewodniki i mapy, najlepiej obrazujące różne formy przedstawiania przestrzeni (turystyczna mapa miasta, mapa szlaków górskich, przewodnik po mieście itp.), biały arkusz papieru, kredki/mazaki.

Rozgrzewka

- Rozpoczynamy od wytłumaczenia uczestnikom, co będą robić podczas zajęć. Pytamy ich, czy robią zdjęcia, czy piszą opowiadania, wiersze lub dziennik, czy lubią to robić. Dzięki tym informacjom wiemy, jak poprowadzić proces na najbliższych zajęciach.
- Zaczynamy rozmowę o dzielnicy, w której mieszkają. Mówimy, że nasza wspólna praca będzie dotyczyła ich osobistych wspomnień z dzielnicy i skojarzeń z nią. Staramy się zadawać pytania o dzielnicę, które uruchomią już pierwsze pomysły: zastanówcie się, gdzie spędzacie najczęściej czas? Jak jest Wasze ulubione miejsce? Czy dzielnica czymś się wyróżnia na tle miasta? Jak długo tu mieszkacie? Jak inne miasta i wsie są częścią Waszej codzienności? Czy potraficie je porównać do swojej dzielnicy?
- Przygotujemy kilka przykładów map i przewodników. Rozkładamy je przed uczestnikami i pozwalamy im je swobodnie oglądać. Zaczynamy o nich rozmawiać: do czego używamy map i przewodników? Czy już kiedyś ich używaliście? Jak różnią się one od mapy w smartfonie? Kierujemy uwagę uczestników na konkretne elementy, robiąc przy okazji mini ćwiczenia: czym jest legenda? Czy potraficie znaleźć ten znak z legendy na mapie? Jak oznaczone są duże miasta? Ile dróg prowadzi na szczyt? itd.
- Pytamy, jak uczestnicy rozumieją słowo „doświadczać”. Prosimy o wytłumaczenie i zastosowanie w zdaniu. Rozszerzamy ich wypowiedź, stawiając pytania o to, jak doświadczają konkretnych miejsc, które wymienili wcześniej. Podpowiadamy, którymi zmysłami doświadczamy, prosimy o przykłady, wspomnienia.

Ćwiczenie

Rozkładamy na podłodze lub stole duży arkusz papieru, do którego ma dostęp każdy z uczestników, przygotowujemy kredki. Prowadząca powoli, powtarzając dane fragmenty (polecamy fragment opowiadania Gustawa Morcinka *Czarna Julka*), czyta opowiadanie o śląskim krajobrazie. Zadaniem uczestników jest naszkicowanie tego, co słyszą. Po przeczytaniu tekstu dajemy uczestnikom chwilę na dopracowanie szczegółów. Następnie zapraszamy młodzież do oglądania całego arkusza papieru i dzielenia się uwagami: jakie były różnice w rozumieniu tekstu między nimi? Na co zwrócili uwagę prawie wszyscy? Jak te same elementy zostały narysowane przez poszczególne osoby? Jakich kolorów użyto? itd. Zachęcamy, aby każdy powiedział, o czym był jego zdaniem tekst, czy podoba mu się ten krajobraz, czy przypomina to, co spotyka na co dzień, itd.

Warsztat 2

Przydadzą się: wydrukowana mapa dzielnicy, w której prowadzone jest działanie; kredki/mazaki, białe kartki papieru, wydrukowane karty pracy.

Rozgrzewka

Warsztat rozpoczynamy pytaniem o refleksje z ostatniego razu: czy uczestnicy przynieśli jakieś zdjęcia? Czy chcą je pokazać? Czy zapamiętali coś szczególnego w drodze z domu do szkoły?

1. Mapa

- Rozkładamy przed uczestnikami dużą mapę ich dzielnicy (korzystamy z samodzielnie wydrukowanej mapy, najlepiej jak najprostszej). Na rozgrzewkę każdy uczestnik zaznacza na niej swój dom, szkołę i miejsce, w którym prowadzone są warsztaty. Pomagamy uczestnikom w tym ćwiczeniu. Pokazujemy, jak korzystać z mapy, jak się odnaleźć itd.
- Prosimy uczestników, aby na mapę nanieśli emocje w odpowiednich (dla nich) kolorach. Staramy się zawsze dopytywać: no tak, plac zabaw jest kojarzony z zabawą, ale czy masz też inne doświadczenia z nim związane? Rozmawiamy o tych doświadczeniach i emocjach, o tym, co na nie wpływa i w jaki sposób się wzajemnie uzupełniają. Wracamy do wywołanego na poprzednich warsztatach pojęcia doświadczenia.
- Przechodzimy do miejsc, które są dla ważne dla uczestników. Pytamy o konkretne lokalizacje i zaznaczamy je na mapie.

Ćwiczenie

Tworzenie opisów miejsc najważniejszych: każdy uczestnik wybiera miejsce z mapy (poza jego własnych domem) i opisuje na karcie pracy. Potem następuje prezentacja opisów grupie i dyskusja o nich, uzupełniona historiami. Ważne, aby prowadząca zapisywała poszczególne historie. Można wtedy do nich wracać i prosić młodzież o ich rozwinięcie. Robienie notatek pomaga w przeprowadzaniu uczestników przez proces tworzenia narracji i „wypełniania” przewodnika.

* Na zakończenie warsztatu prosimy uczestników o przyniesienie rodzinnych fotografii na następne warsztaty

Warsztat 3

Przydadzą się: albumy fotograficzne, pocztówki, rodzinne fotografie uczestników, a także białe kartki bloku technicznego w formacie 15x15 lub 10x15, klej, nożyczki, kredki/mazaki, kolorowe magazyny/wycinki z gazet (polecamy magazyn „Pismo”).

Rozgrzewka

Warsztat rozpoczynamy zapytaniem uczestników, czy od ostatniego spotkania spędzali czas w miejscach, o których mówiliśmy? Czy pojawiło się w nich coś nowego? Czy mają nowe doświadczenia związane z tym miejscem?

Ćwiczenie 1

Rozkładamy na stole albumy fotograficzne wybrane przez prowadzącą. Zachęcamy uczestników, aby je oglądali i się nimi wymieniali.

Na wybranych przykładach omawiamy:

- czym jest kompozycja;
- jak możemy określić nastrój na danej fotografii;
- co czyni zdjęcie radosnym, a co poważnym/smutnym;
- co buduje nastrój na zdjęciu;
- czym różni się portret od krajobrazu;
- jakie wrażenie robi na nas fotografia kolorowa, a jakie czarno-biała.

Ważne jest zachęcanie uczestników do wyrażania odczuć. Staramy się podążać za ich odpowiedziami. Pomocne okazuje się wcześniejsze pozaznaczanie w albumach zdjęć, które będą pomocne w szukaniu odpowiedzi na powyższe pytania.

Ćwiczenie 2

Na zakończenie poprzednich zajęć prosiliśmy, aby na warsztat nr 3 uczestnicy przynieśli rodzinne fotografie. Prosimy o rozłożenie ich na stole i pytamy, kogo oraz jakie historie/momenty przedstawiają zdjęcia? Na bazie pierwszego ćwiczenia próbujemy odczytać nastrój zdjęć, kompozycję itp.

Ćwiczenie 3

Rozmawiamy o tym, czym jest pocztówka. Zachęcamy uczestników do stworzenia kolażowej pocztówki ze ścinków gazet i rysunków, na której przedstawią swoje ulubione i/lub najważniejsze miejsce w ich dzielnicy. Jako inspirację polecamy cykl fotograficzny Krzysztofa Szlapy *Widokówki z miasta we mnie*, który można znaleźć w albumie artystyczno-edukacyjnym *W zasięgu wzroku*.

Warsztat 4

Przydadzą się: telefony komórkowe z aparatem fotograficznym, laptop, na który po zajęciach będzie można zgrać zdjęcia.

Rozgrzewka

Przed wyjściem na spacer fotograficzny ustalamy trasę i zasady bezpieczeństwa obowiązujące na spacerze. Osoba prowadząca warsztat fotograficzny opisuje uczestnikom fotograficzne zadania.

Ćwiczenia

W wybranych przez grupę miejscach każdy z uczestników wykonuje zdjęcia telefonem. W trakcie fotografowania osoba prowadząca spacer fotograficzny wspiera uczestników w działaniu poprzez dzielenie się wiedzą dotyczącą ustawień aparatów w telefonach komórkowych czy kompozycji oraz odpowiada na pytania fotografujących.

Po powrocie do świetlicy zgrywamy fotografie wykonane przez uczestników.

Warsztat 5

Po spacerze drukujemy zdjęcia w formacie 10x15. Przynosimy je na warsztaty i wykonujemy kilka ćwiczeń, które mają na celu stworzenie mikro historii ze zdjęć.

Rozgrzewka

Prosimy uczestników, aby obejrżeli wszystkie zdjęcia, podzielili się skojarzeniami i uwagami. Pytamy, jakie mają wrażenia po spacerze fotograficznym, czy udało im się zrobić zdjęcia takie, jakie zamierzali, czy coś ich zaskoczyło, itd. Prosimy, aby wskazali zdjęcia, które najbardziej przykuwają ich uwagę i opowiedzieli dlaczego.

Ćwiczenia

- a) Prosimy młodzież o zestawienie dwóch zdjęć, które opowiadają o dzielnicy. Następnie wieszamy je na ścianie lub tablicy i prosimy każdego uczestnika o prezentację wybranych przez siebie par. Zadajemy pytania pogłębiające ich wypowiedź. Prowadzimy do sytuacji, w której zaczynają lepiej rozumieć, czym jest zestawianie ze sobą zdjęć.
- b) W drugim ćwiczeniu pomagamy uczestnikom dobrać do pary zdjęć trzecie zdjęcie, które wzbogaci historię. Pokazujemy, że trzecie zdjęcie może podkreślić formę, kolor, znaczenie historii lub że dzięki niemu można stworzyć jakiś żart.
- c) Trzecim i ostatnim ćwiczeniem jest stworzenie narracji ze zdjęć, która będzie osią przewodnika (zawieszamy zdjęcia na ścianie lub tablicy, tak aby wszyscy mogli na nie patrzeć). Wykorzystujemy już stworzone zestawienia zdjęć. Zastanawiamy się, od czego zacząć historię. Wyobrażamy sobie, że kogoś oprowadzamy. Uczestnicy dodają i odejmują zdjęcia, aż wszyscy uznajemy, że historia nam się podoba.

Warsztat 6

Tworzymy ostateczną trasę spacerową, rysujemy infografiki potrzebne do naklejek i tworzymy tekst otwierający przewodnik. Przydadzą się: białe kartki, ołówki/mazaki, kredki.

Rozgrzewka

Jeszcze raz prezentujemy powstałą na poprzednich warsztatach opowieść o dzielnicy. Rozmawiamy o efektach, zastanawiamy się, czy brakuje jakiegoś elementu/miejsca?

Ćwiczenie 1

Wspólnie z uczestnikami tworzymy ostateczną listę miejsc, które znajdą się na mapie. Prosimy ich o narysowanie na białych kartkach obrazka/symbolu, który kojarzy im się z danym miejscem (rysunki zostaną przez graficzkę przekształcone w naklejki). Gotowe rysunki układamy obok siebie i porównujemy miejsca z mapą. Zastanawiamy się, jaką trasę spacerową stworzyliśmy?

Ćwiczenie 2

Uczestnicy pracują nad tekstem otwierającym przewodnik. Próbują odpowiedzieć na pytania:

- Kim jesteśmy?
- Co chcieliśmy pokazać w przewodniku?
- Kim może być potencjalny czytelnik?
- Jak chcemy go zachęcić do odwiedzenia naszej dzielnicy?

Jeżeli uczestnicy mają problem z notowaniem, jedna z osób prowadzących spisuje wszystkie pomysły. Następnie czyta je na głos i wspólnie z uczestnikami redaguje tekst.

Dodatkowe uwagi do scenariuszy:

- Do warsztatu nr 3 wybrałyśmy konkretne albumy fotograficzne, które wskazałyśmy w narzędziowniku. Zachęcamy jednak do poszukania własnych wizualnych przykładów. Może o danej dzielnicy powstał np. reportaż fotograficzny? Możecie też wykorzystać własne zdjęcia.
- Do ćwiczenia, którego celem jest stworzenie widokówki oraz w ramach inspiracji dla uczestników, bazowałyśmy na pracy Krzysztofa Szlapy pt. *Widokówki z miasta we mnie*. Całość znajdziecie w albumie artystyczno-edukacyjnym *W zasięgu wzroku*, który jest w wolnym dostępie.

Notatnik

Strony do wydrukowania i uzupełnienia w trakcie prac nad scenariuszem

Miejsce na notatki

A large rectangular area with horizontal dotted lines for taking notes. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page, providing a structured space for writing.

Spacerzy partycypacyjne

Wzór do wypełnienia: scenariusz spaceru

Lista punktów na trasie	Podejmowane tematy	Pytania

Spacerzy partycypacyjne / klacby

Lista uczestników

Imię i nazwisko	Kontakt (mail, telefon)

Klauzula RODO

Zgłoszenie uczestnictwa

w spacerze / warsztatach / ..... / w ramach projektu:

Na podstawie art. 13 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/96/WE (Dz. Urz. UE L 2016, Nr 119) dalej „RODO” informuję że:

1. Administratorem Pani/Pana danych osobowych jest

.....,

zwany dalej Administratorem; Administrator prowadzi operacje przetwarzania Pani/Pana danych osobowych.

2. Kontakt z inspektorem ochrony danych jest możliwy pod adresem:

.....,

.....,

e-mail:.....

3. Pani/Pana dane osobowe przetwarzane będą w celu wzięcia udziału w projekcie „.....” i nie będą udostępniane innym odbiorcom, chyba, że wynika to bezpośrednio z przepisów prawa.
4. Podstawą przetwarzania Pani/Pana danych osobowych jest wykonanie zadania realizowanego w interesie publicznym - art. 6 ust. 1 lit. e) RODO.
5. Zakres przetwarzanych danych: imię, nazwisko, adres e-mail, ilość osób/zgłoszenie [ewentualnie inne zbierane dane].
6. Podanie przez Panią/Pana danych osobowych jest dobrowolne i niezbędne do realizacji celu wzięcia udziału w imprezie; w przypadku niepodania danych niemożliwa jest realizacja w/w celu.
7. Na podstawie obowiązujących przepisów posiada Pani/Pan prawo do:
dostępu do swoich danych osobowych (art. 15 RODO),
sprostowania swoich danych (art. 16 RODO),
usunięcia (art. 17 RODO) lub ograniczenia przetwarzania danych osobowych (art. 18 RODO),
przenoszenia danych (art. 20 RODO),
wniesienia sprzeciwu wobec takiego przetwarzania (art. 21 RODO),
wniesienia skargi do organu nadzorczego (art. 77 ust. 1 RODO).
8. Pani/Pana dane osobowe nie podlegają zautomatyzowanemu podejmowaniu decyzji, w tym profilowaniu (w myśl art. 22 RODO).
9. Pani/Pana dane osobowe będą przechowywane do ..... r

Chodź ze mną

Karty pracy (warsztat nr 2)

.....
Imię i pierwsza litera nazwiska

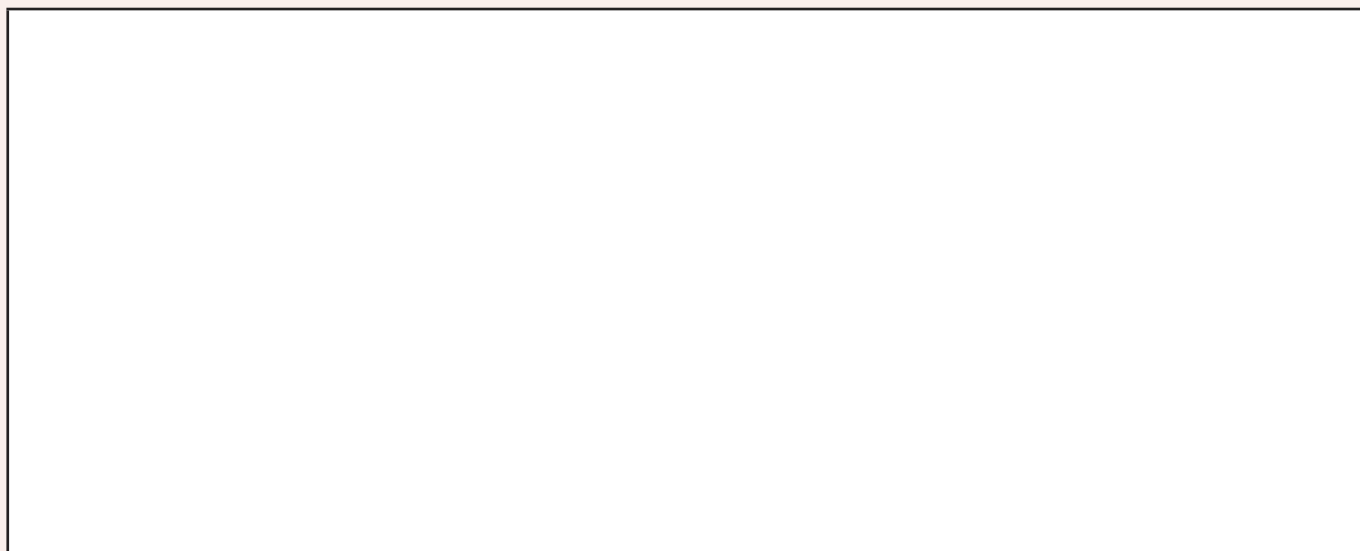
JAKIE JEST TWOJE ULUBIONE MIEJSCE W DZIELNICY?

OPISZ TO MIEJSCE W TRZECH ZDANIACH

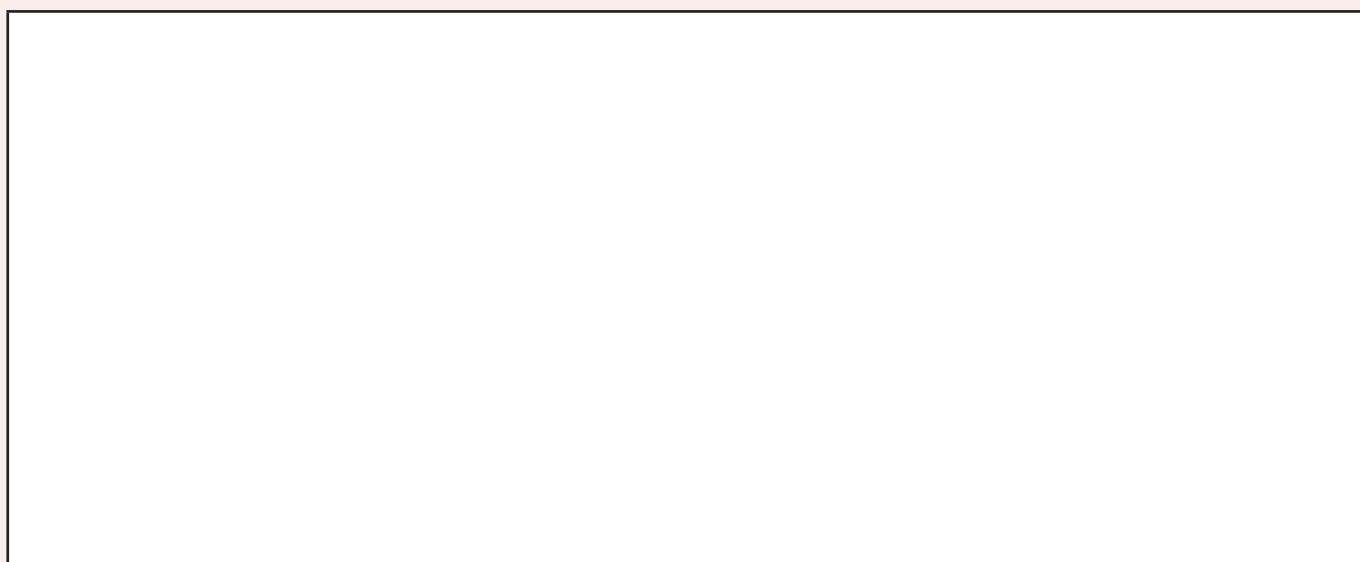
JAK SIĘ CZUJESZ, GDY SPĘDZASZ CZAS W TYM MIEJSCU?

A large, empty rectangular box with a black border, intended for the user to write their response to the question above.

Z JAKĄ HISTORIĄ KOJARZY CI SIĘ TO MIEJSCE?

A large, empty rectangular box with a black border, intended for the user to write their response to the question above.

CO CHCIAŁABYŚ/CHCIAŁBYŚ W TYM MIEJSCU SFOTOGRAFOWAĆ?

A large, empty rectangular box with a black border, intended for the user to write their response to the question above.

Imię i pierwsza litera nazwiska

Dzisiaj przyjechała do mnie Łucja, moja kuzynka. Bardzo chciała poznać moją dzielnicę, więc zabrałam/zabrałem ją na wycieczkę. Zaczęliśmy od...

A large rectangular box with a black border, containing 20 horizontal dotted lines for writing.

Notatnik

A large rectangular area with a black border, containing 20 horizontal dotted lines for writing. The lines are evenly spaced and extend across the width of the box.

Notatnik

A large rectangular area with a black border, containing 25 horizontal dotted lines for writing. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page.

Notatnik

A large rectangular area with a black border, containing 20 horizontal dotted lines for writing. The lines are evenly spaced and extend across the width of the box, providing a template for taking notes.

Podziel się. Narzędziownik

Koncepcja: Magdalena Czerny-Kehl, Adam Pisarek

Autorki i autorzy: Agnieszka Karpiel, Jessica Kufa, Hanna Kostrzewska,
Adam Pisarek

Redakcja: Adam Pisarek

Korekta: Weronika Górską

Skład: Jacek Zygmunt

Współpraca: Oskar Adamus, Katarzyna Nowakowska, Magdalena Orczewska

Publikacja dostępna na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowe (CC BY 4.0).
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

KTW_
GZM_
2029

Górnśląsko
-Zagłębiowska
Metropolia

Zrealizowano z udziałem środków finansowych z budżetu
Górnśląsko-Zagłębiowskiej Metropolii w ramach starań Katowic
i Metropolii o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury 2029.

Katowice 2024

KTW_
GZM_
2029

LOKALNE
HISTORIE
podziel
się

Katowice 2024